

Екологічні та економічні аспекти в контексті сталого розвитку на місцевому рівні

Володимир УДОВИЧЕНКО,

міський голова Славутича, лауреат Державної премії в галузі науки та техніки, член Конгресу місцевих і регіональних влад Європи

Дедалі частіше ми звертаємося до поняття "сталий розвиток". Але щоб сталий розвиток не залишився абстрактним і чисто теоретичним поняттям, необхідно, щоб він був тісно пов'язаний із повсякденним життям людей і такими їх життєвими потребами, як робота, чиста вода і повітря, освіта. З одного боку, все так просто: **життя, життєвий комфорт, щастя в особистому житті, здоровий спосіб життя...** А з іншого — все, що розумієш та відчуваєш, непросто запровадити в своє життя. Чому? Як знайти цей вихід? Що є основою пошуку? Як зорієнтуватися в складному світі ринкової економіки? Як досягнути її азбуку? Відповідь на ці та інші питання залежить від рівня економічного мислення, від того, як через знання ми зможемо змінити свою свідомість. Потрібно зрозуміти необхідність власної участі у функціонуванні своєї держави та економіки. Це дасть нам можливість вийти на поняття **якості життя** для того, щоб раціональніше жити, діяти, творити.

Досвід багатьох країн світу свідчить, що для стабільного розвитку економіки частка державного сектору має становити приблизно 10-25%, що дозволяє забезпечувати умови, необхідні для функціонування суспільства, розвивати наукоємні галузі. Скажімо, в державному секторі Фінляндії створюється майже 15% валового національного продукту, в Греції — 17%, в США — 21%. Питома вага державного сектору в національній економіці (без сільського господарства) в Італії становить 17,2%, Франції — 18,8%, Великобританії — 14,4%, ФРН — 13,4%.

У світі йде постійна дискусія щодо ролі держави в економічному житті суспільства. Спільного знаменника досі не знайдено. Частина економістів слідом за Адамом Смітом виступає за повернення до принципу "Laissez Faire" і зменшення втручання держави в економічне життя. Інші є прибічниками активнішої її ролі. Але,

незважаючи на розбіжності, майже всі погоджуються, що ряд економічних функцій належним чином може бути виконаний саме державою. До них належать: захист ринкової економіки; забезпечення товарів і послуг громадського користування; облік побічних наслідків; допомога окремим соціально незахищеним групам населення; стабілізація економіки.

Розробка сценаріїв довгострокового розвитку економіки України — дуже складне завдання. Це пов'язано з тим, що **досі не завершено процес вибору шляхів подальшого розвитку Української держави, відбуваються істотні зміни в соціальній структурі суспільства, сама економіка висуває значною мірою суперечливі вимоги до способів, напрямів і пріоритетів її реформування.**

Напередодні радикального реформування економіки в Україні існував **цілий комплекс складних соціальних, економічних і технологічних проблем**, які були прямим наслідком специфічного режиму відтворення. Серед найістотніших слід визначити:

- надмірні (щодо розмірів кінцевого споживання) масштаби виробничого потенціалу галузей паливно-енергетичного комплексу та важкої промисловості;

- надзвичайно низький рівень розвитку споживчого сектору економіки;

- значне відставання від світового рівня технічних показників та якості масових ресурсів, які функціону-

вали в народному господарстві;

- диференціація господарських суб'єктів за технічним рівнем виробничого апарату, умовами забезпечення ресурсами і реалізації продукції;

- розриви в технічному рівні, в якості машин, обладнання та інших ресурсів, які використовувались у єдиних ланцюжках виробничо-технологічних зв'язків;

- винятково високий ступінь монополізації виробництва значної частини продукції як виробничо-технічного, так і споживчого призначення;

- достатньо вузька спеціалізація регіонів та інших адміністративно-територіальних одиниць на виробництві як промислової, так і сільськогосподарської продукції;

- наявність значної диференціації як загального рівня розвитку, так і специфічних проблем окремих регіонів України;

- широкі і досить жорсткі кооперативні зв'язки між господарськими суб'єктами (в тому числі і тими, що залишилися за межами України);

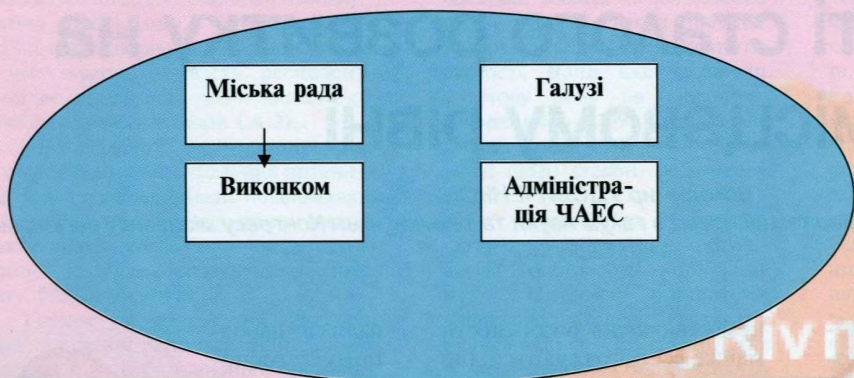
- перевага державної власності в усіх без винятку сферах господарської діяльності.

Усе це врешті-решт визначає наявність різкої диференціації окремих, відносно відокремлених регіонів, секторів, галузей і виробництв за умовами і джерелами забезпечення ресурсами та реалізації продукції, технічним рівнем виробничого апарату, рівнем вирішення соціальних проблем.

У 1992-1993 рр. при реалізації економічних реформ було зроблено наголос на лібералізацію цін та еко-

номічних відносин, а також на інституційні перетворення. Початковим засновком концепції першого етапу реформ було припущення, що швидке створення значного прошарку власників, широкого спектру інституцій, які відповідали б ринковому типу господарювання, поступово сформує необхідні передумови саморозвитку економічної системи. Створення жорстких бюджетних обмежень для підприємств, скорочення державних витрат і дотацій розглядались як необхідні умови для активізації процесу приватизації державних підприємств, змін організаційної структури виробництва в сільському господарстві.

Структурна перебудова народного господарства пов'язувалася на-

самперед з процесами селекції неефективних підприємств на основі "природних" ринкових критеріїв і застосування закону про банкрутство. Структурній політиці в контексті реформ відводилося другорядне значення, що визначалося принциповою орієнтацією на послаблення ролі держави в економіці. Створення структурно-технологічних передумов ефективного функціонування ринкової економіки не розглядалося як одна із невід'ємних складових системної реформи.

Реалізація моделі со-

ціально орієнтованої економіки передбачає підвищення рівня та ефективності соціального захисту населення, перехід до адекватної соціальної допомоги, яка має бути диференційованою для різних його верств. Цінним, на мій погляд, у цій моделі є не лише соціальний захист, а й створення такого організаційно-економічного механізму, який сприяв би зменшенню тієї частини населення, яка потребує цієї допомоги. Ми пропонуємо модель, яка увібрала б усе краще, що результативно діє в країнах з ринковою економікою:

- активний попереджувачий характер соціальної політики;
- створення правових і соціальних умов для реалізації економічної ініціативи громадян;
- оптимальний обсяг перерозподілу ВВП через бюджет на кожному етапі розвитку;
- активна участь приватних і громадських організацій у наданні населенню соціальних послуг і благ;
- допомога соціально незахищеним категоріям громадян;
- реалізація ідей соціальної солідарності і субсидарності.

Реалізувати модель соціально орієнтованої економіки можливо через ефективну регіональну політику.

мал. 1 Стратегічними цілями соціальної політики на регіональному рівні є:

- забезпечення виконання прийнятих державних програм на регіональному рівні;
- здійснення контролю за структурними зрушеннями в економіці регіону, забезпечення його життєдіяльності та підтримки відповідного рівня життя населення;
- створення нормативної бази формування місцевих бюджетів;
- формування у регіонах політики для забезпечення рівних стартових умов відповідного рівня життя населення;
- проведення постійної соціальної експертизи стану і розвитку регіону, розробка соціальних прогнозів для виваженого використання

- їх при прийнятті управлінських рішень на регіональному рівні;
- всебічна підтримка підприємництва, особливо малого бізнесу;
- вдосконалення відносин комунальної власності;
- розвиток житлово-комунальної сфери;
- поступове реформування об'єктів соціальної інфраструктури;
- здійснення ефективної адресної соціальної допомоги найбільш вразливим верствам населення;
- проведення активної молодіжної політики, підтримки сім'ї, материнства та дитинства.

З урахуванням переходу до ринкових відносин важливо сформувати новий погляд на проблему забрудненості навколишнього середовища. Глибокий аналіз наочно демонструє, що адміністративно-планова ринкова економіка не є оптимальною у вирішенні головної проблеми збереження природного середовища — власного "дому" кожного з нас. Забрудненість є побічним наслідком розвитку. Витрати, пов'язані з ліквідацією наслідків забруднення навколишнього середовища, вже, як правило, здійснюють не ті, хто наніс збитки (приклад: аварія економіка — аварія на ЧАЕС, ринкова економіка — Хенфордська зона США). Варто зазначити, що практично відсутні і стимули для цього. Отже, відповідальність за боротьбу з забрудненням навколишнього середовища повинна взяти на себе держава, а конкретно — уряд.

Зважаючи на набутий практичний досвід, участь держави в збереженні довкілля можна було б розділити на три напрями:

- 1. Пряме регулювання.** До нього відносяться закони, постанови уряду, укази Президента щодо захисту навколишнього середовища. У програмі "Україна — 2010" потрібно достатньо проаналізувати стан справ в екології, спрогнозувати розвиток промисловості і її вплив на навколишнє середовище. Передбачити програми екологічної реабілітації території.
- 2. Системи відпрацювання відповідальності.** Штрафні санкції повинні бути адекватними нанесеним збиткам.
- 3. Стимулюючі системи.** Діють через створення та реалізацію надання певних податкових пільг тим, хто передбачає капіталовкладення, які зменшують рівень забрудненості навколишнього середовища.

Головним надбанням економічного зростання є створення мож-

ливості для підвищення якості життя та життєвого рівня населення. Але водночас економічне зростання має певну відмінність, яка визначається вартістю використаних ресурсів, а також кількістю відходів.

Розвиток місцевої демократії — основа для сталого розвитку регіону, міста, населеного пункту. Багато що залежить від інформованості громадян та їх залучення до прийняття місцевих рішень. Така співпраця сприяє появі системного мислення, яке просто необхідне для того, щоб економічні, природоохоронні і соціальні проблеми розглядалися як комплексні, і дії, направлені на їх вирішення, координувались, оскільки ці проблеми тісно вплетені в повсякденне життя і спроби вирішення окремих з них є досі безуспішними. Інтеграція процесу підготовки і прийняття рішень на місцях в майбутньому приведе до позитивних результатів в економіці, екології і соціальній політиці.

Так, у місті Славутичі реалізовані і діють моделі залучення соціально активних людей для відпрацювання важливих для життєдіяльності міста рішень. Особливої уваги потребують проблеми культури, освіти, фізкультури і спорту в пунктах радіаційного забруднення. Відомо, що саме культура має унікальні можливості духовного впливу на особистість, створює умови для доброзичливого спілкування людей та їх об'єднання, переборює перспективи психологічних травм, у тому числі радіофобії і взагалі "чорнобильського синдрому". Йдеться про створення такого культурного потенціалу, який би пом'якшив наслідки аварії.

Організаційно-економічний механізм вирішення проблем, пов'язаних з соціально-економічною та екологічною реабілітацією міста, зображено схематично на мал.1.

Але без підтримки

уряду, міністерств і відомств, місцевої адміністрації, масових громадських і благодійних організацій нам не позбутися руйнівних наслідків катастрофи, не створити в повному обсязі надійної економічної безпеки для їх життєдіяльності.

Проблема оцінки, підтримки і, головне, формування здоров'я людини є набагато ширшою, ніж це пояснюється сучасною наукою. Але, як відомо, ця проблема не залежить тільки від медицини. "Здоров'я — стан людини, якому притаманна не тільки відсутність хвороб або фізичних вад, але й повне фізичне, душевне і соціальне благополуччя". Доцільно говорити про внутрішньосистемні і системно-середовищні прояви здоров'я. Під внутрішньосистемними проявами здоров'я мається на увазі форма фізичного здоров'я і нормальна основа потенційних можливостей індивіду, що розкривається у взаємодії із середовищем. Соціальне здоров'я людини — це стан вищих відділів мозку, структура інформаційних моделей яких забезпечує адекватні морально-соціальні прояви особистості.

Однак тут теж не обійтися без економічних важелів. Для вирішення питань формування сучасної соціальної інфраструктури необхідна міцна фінансова база, визначена в державному та місцевому бюджетах. А джерело формування бюджетів — в економіці, в сфері виробництва. Для ефективного вирішення проблем, пов'язаних з ліквідацією наслідків аварії на ЧАЕС, кожному регіону потрібно мати свою фінансову базу і якомога менше залежати від держави. Для цього в регіонах радіоактивного забруднення необхідно створити привабливі умови виробництва, сучасні високотехнологічні, екологічні робочі місця, забезпечити товарами продовольчого та промислового призначення. Особливо ці питання актуальні для м.Славутича. Тому розвиток бізнесу в м. Славутичі — це не тільки робочі місця, але й наповнення місцевого бюджету, а отже, і можливість продовження проекту "Славутич-екополіс".

Забезпечення кращого майбутнього залежить від усвідомлення кожним громадянином складових життя, активної участі в процесі підготовки і реалізації рішень, розуміння свого місця в створенні потужної багатогалузевої економіки на місцевому рівні при збільшенні робочих місць та інших економічних можливостей.